

Prilog poznavanju rešavanja statusa sanitetskog osoblja u vojsci Srbije

In favor to better know about the position of medical staff in the Serbian Army

Ljubodrag Popović

Arhiv Srbije, Beograd, Srbija

Ključne reči:

medicina, vojna; lekari; istorija, 19. vek.

Key words:

military medicine; physicians; history, 19th century.

Uvod

Donošenjem „Ustrojenija špitalja centralne vojske“ 1844. godine (datum koji Vojnomedicinska akademija u Beogradu proslavlja kao svoj rođendan) bila su zaokružena pitanja vezana za rad novoustrojene (formirane) vojne bolnice i stvoreni uslovi za njen rad. A pošto je samo „Ustrojenije špitalja“ postalo zakon, pristupilo se ostvarivanju njegovih odredbi. Prihvatanje „Ustrojenija“ predstavljalo je klicu institucionalizacije stalnih vojnih bolnica, tj. začetak organizovanog vojnog saniteta, što je rezultiralo nizom progresivnih nastojanja, napretkom i usvajanjem novina koje je donosila nauka. Ono je rezultiralo i donošenjem niza „Pravila“ i „Uputstava“, kroz dugi niz godina. Njihovo samo nabranje bilo bi dugo, a kamoli iznošenje njihovog sadržaja. Zbog toga su u ovom prikazu detaljnije obrađena dva, smatramo zanimljiva podatka vezana za neposrednu primenu „Ustrojenija“. To su uvođenje praktičnog lekarskog staža i dobijanje oficirskog čina vojnih lekara.

Uvođenje praktičnog lekarskog staža u srpskom vojnom sanitetu

U procesu formiranja nove – Centralne vojne bolnice Srpske vojske bilo je sastavljeno više projekata njenog uređenja. Glavni vojni štab je 5. oktobra 1843. god. (po starom kalendaru) uputio, kao nadležnom Početeljstvu (ministarstvu) vnutreni dela novosastavljen projekat, sa izmenjenim naslovom, koji je glasio: „Projekat za ustrojenije špitalja centralne vojske“¹.

Da bi proverio pravilnost i naučnu stranu podnetog predloga, novopostavljeni ministar Ilija Garašanin, dao ga je na prethodno razmatranje dvema komisijama – vojnoj i medicinskoj. Vojna komisija, sastavljena od oficira Srpske vojske, proučila je projekat i saglasila se sa njim, tj. po nalogu „Početeljstva pregledela, pretresla i potpisala“.

U samom Početeljstvu, stručna – medicinska komisija Sanitetskog odeljenja „imajući u vidu nužnost predmeta i sva kasatelna (koje se tiče, odnosi) tog se tičuća obstojatelstva (prilike, okolnosti) razmotrilo, po mogućstvu, prečistilo i gde se potreba ukazala, dodavši što je nedostajalo, ili isključivši, što se za izlišno našlo“. U pismu je dalje stajalo da Početeljstvo „tako izrađeni istij projekt špitalja“ podnosi Državnom savetu „da bi ga i on razmotriti kao zakono pravilo za kasatelno zavedenie odobriti blagoizvolio“.

Pismo je bilo upućeno Savetu, kao organu nadležnom po Ustavu za odobrenje „Zakonog pravila“ (Zakonom, pod nazivom „Ustrojenije Sovjeta knjažestva Srbskog“, donetom 27. aprila 1839. bio je određen i „krug delatnosti“) 5. novembra, a uputili su ga ministar unutrašnjih dela Ilija Garašanin i njegov načelnik Sanitetskog odeljenja dr Jovan Stejić, koji je na ovu dužnost došao 4. januara 1843. godine.

Radi boljeg obrazloženja svog predloga, Ministarstvo je u istom pismu dostavilo, kao dopunu, neka potpunija obaveštenja o predlogu koji je uputilo.

Tako je pod tačkom 5. stajalo i ovo²:

„5) Na mesto Apotekarskog laboranta u špitalju Početeljstvo je ovo za dobro našlo imati i držati lekarskog pomoćnika, koji će dokle god potreba i prilika postojala bude, iz škola skoroizišavši hirurški biti i to iz ti pričina, što ono želi, da se ovaki mladi i još nikakve osobite praktike neimajući lekari, koji kod nas službe potražuju, ne šilju odma u samostalnu službu u narod, u kojoj ne bi više prilike imali, praktički od iskusni svoi drugova izobražavati se, nego da za godinu ili dve dana službe u špitalju, poljujući odma kako valja u svom krugu po svojim sposobnostima Praviteljstvu i poljujući se iskustvom drugi pri onolikim bolesnicima, kako bi tako, kao iz praktičeske škole, izišli za dalje službe u okružijama obogaćeni potrebnom veštinom i nužnim iskustvom. Ti će pomoćnici ne samo s vojenim lekarom špitalja propisane lekove spravljati, nego će i u svima lakšim, osobito hirurgičeskim, slučajevima bolesti uz onoga lečiti i vi-

dati, i onome pomagati, čim će špitalj, osobito kad bude u njem čislo bolesnika veće bilo, bogatiji u lekarskoj pomoći biti. A što se plate ovakog lekarskog pomoćnika tiče, ona može da ne bude u više veća nego u 2 talira mesečno od plate, koju bi prosti laborant ili apotekarski služitelj imao, po tome kad bi se ovome 10 talira mesečno dalo, kao što bi mu se po svoj prilici dati moralo, to bi onaj na mesec samo po 12 talira, naravno s kvartirom u špitalju i s ogrevom, imao i uživao.

S. N0 1755. 5 Noemvrija 1843 god. u Beogradu²

Ovaj predlog dobio je posle nedelju dana i svoju konkretnu realizaciju.

U novom pismu koje je Popečiteljstvo vnutrenih dela uputilo Državnom savetu 12. novembra 1843. godine, stajalo je i ovo: „Za vreme, dokle naše voinstvo u sadašnjem čislu (broju) i sve ovde u jedno sakupljeno postojalo bude, moći će ostati, da se sad upraznjeno mesto jednoga štabshirurga ne popuni; no po toj pričini (razlogu), što se u ovdašnjem špitalju centralne vojske mora jedan apotekarski laborant držati, koji će s hirurgom špitalja lekove spravljati i gledati (paziti, čuvati), to ovo Popečiteljstvo misli i nalazi, da će mnogo bolje biti, ako se na mesto takovog, obično nikakvog znanja neimajućeg, laboranta, jedan lekarski pomoćnik špitalja, u licu kakvog mladog hirurga postavljao i držao bude, i to zato, što bi ovaj dovoljno vježestva (znanja) iz apotekarske, farmakologičke i medičke nauke imajući, odma i svagda od velike pomoći starijim lekarima i bolesnicima biti mogo; što bi isti u slučaju prepjatsvija (prepreka) jednog od stariji svoji, osobito špitaljskog redovnog hirurga ovog, po većoj časti zastupati, ili pri postojećem većem čislu bolesnika s istim, ako ne uporedo, a ono za njim i po njegovom uputstvovaniju (uputstvu) oko nji raditi mnogo, što bi se tako učinilo, da se oni mladi lekari, koji su skoro iz škola izišli, i koji u nas službe potražuju, najpre u vojenom špitalju, kao i kakvoj praktičeskoj školi, u kojoj će učiti, i narav naši ljudi poznati i praktičeski bolestne lečiti, izobražavaju i tim za dalju samostalnu službu u okružijama prepravljaju (osposobljavaju) to će se sa takovim pomoćnikom plata jednog štabshirurga od 250 talira, što je hirurg Šauengel* dosad uživao časti (dela) uštediti, najposle, što će plata ovakog lekarskog pomoćnika od 12. talira mesečno s kvartirom (stanom) u špitalju dovoljna, dakle samo u jedno 2. talira veća, nego kakvog kancelarijskog momka ili urednog apotekarskog služitelja, biti, s kojim će se isti tim pre zadovoljiti što će privremeno sagledati s nadeždom i izgledom, da će, polučivši (dobivši) u špitalju nuždnoga iskustva za redovnog lekara u okružije postavljen biti.

Iz prizrenija (prikaza) dakle ti pričina (razloga) i što ne samo potreba, osobito sad u ovo zimno doba, za u reči stojećeg služitelja postoji, nego i što jedan mladi hirurg želi, takovoga dužnosti na sebe primati. Popečiteljstvo vnutrenih dela pokorno moli Visokoslavni Sovjet, da bi službu lekarskog pomoćnika u Vojenom našem špitalju, kao što se ona i pod 5.tek. mes. SN0 755. podnošenim Ustrojenijem propisuje s mesečnom platom od 12 talira odobriti blagoizvolilo,

* Šauengel se kasnije prekrstio u Jovan Petrović. On je otac poznatih naučnika Srbije 19. veka, braće Petrović.

kako bi ono u stanju moglo biti višepomenutog hirurga za istu Njegovoj Knjažeskoj svetlosti predstaviti i tako udejs-tvovati (učiniti) da se črez (preko) njega vojenim lekarima i bolesnicima pomoć, bez koje biti ne mogu učini.

SN 1812.
12. noemvra 1843.
U Beogradu

Popečitelj vnutreni dela
Polkovnik, Kavaljer
Ilija M. Garašanin

Načalnik Saniteta
Odelenija
Dr Jov. Stejjić

U priloženom tekstu može se videti kako se stručno i mudro obrazložava uvođenje praktičnog staža. Njemu, ni sada posle toliko godina, skoro ništa ne mora dodati ni oduzeti.

Državni Sovjet je ovako podneti predlog pregledao i prihvatio i odobrio, 20-og novembra 1843. god. Kao sada svoj predlog on ga je 25. novembra 1843. godine uputio knezu na rešenje i saglasnost[†].

Knez se sa podnešenim predlogom saglasio već 27. novembra a Državni savet je o tome obaveštenje primio 1. decembra 1843. god.³

Dodeljivanje oficirskih činova vojnim lekarima

Do polovine četrdesetih godina 19. veka vojni lekari u tadašnjoj Srpskoj vojsci nisu imali ni određeni čin ni rang. Oni u tome nisu bili izjednačeni sa ostalim oficirima. Samim tim postojale su razlike i u platama. Rezultat ovoga je bio da se sa vojnim lekarima imalo dosta problema. A oni koji su u nju stupali, gledali su da to mesto čim im se za to ukaže zgodna prilika, menjaju.

O tome je i samo Popečiteljstvo vnutrenih dela, na primeru štabshirurga za novu bolnicu koja se pripremala, govoreći o lekarima i njihovim problemima, navodilo primer dotadanjeg štab hirurga Josifa Šauengela, koji je tražio i dobio premeštaj „za lekara u Okružije Gurgusovačko (Knjaževačko)“.

Donošenjem „Ustrojenija špitalja centralne vojske“ u jednom od njegovih poglavlja (Glava III) bilo je određeno „budući da se od špitaljskog lekara tačno odpravljanje ovi dužnosti ište (traži) koje bi on teže udejs-tvovati (izvršavati) mogo, ako bi civilno lice ostalo, koje vojnici toliko ne respektiraju, koliko voeno; zato će se i istom lekaru špitalja voenij čin i sva s tim skopčana preimušćestva, dakle i nošenje uniforme voenne po propisu, koi se opredeli, dati“.

Kako ovo pitanje, nije bilo regulisano u novom „Ustrojeniju garnizoneg voinstva“ od 10. januara 1845, niti pomenuto, Glavni vojeni štab je smatrao da to pitanje treba da bude rešeno. U njegovo ime je štab doktor Emerih Lindenmajer uputio jednu molbu-zahtev Popečiteljstvu vnutrenih dela, aprila 1845, koji se ticao pitanja vojnih lekara. Potpomognut pozitivnim mišljenjem o ovome od strane Popečiteljstva,

[†] Po odredbama tzv. „Turskog ustava“ da bi jedno zakonsko rešenje bilo punovažno trebalo je imati saglasnost Državnog saveta I Kneza po istom pitanju.

predlog je bio upućen na dalje rešavanje Sovjetu i knezu, ju na meseca iste godine.

Predlog upućen Sovjetu glasio je:

„Visokoslavnom Sovjetu.

Da bi vojnici bolje vojene Lekare, kad ji leče i vidaju, slušali, i svagda, koliko nadleži, počitovali, u visočajše, pod 19 fevr. 1844. god. S N0 178 izdanom, Ustrojeniju Špitalja centralne vojske, glav. Š opredeljeno je, „da će se vojenim Lekarima Špitalja vojeni čin i sva s tim skopčana preimuštva, dakle i nošenje vojene uniforme, dati.

Budući da se o tome u Ustrojeniju Garnizone vojske od 10 Januar t g. ni spomena učinilo nije, to je Glavni vojeni Štab pod 9 Apr. t. g. sproveo Popečiteljstvu V. Dela jedno prestavljenje područnog mu Štab Doktora, g. E. Lindenmajera, koim isti u ime vojeni lekara molebno potražuje, da se ovima, i to nižim Lekarima od vojske, kad u vojeni službu stupe, čin i preimuštva Podporučnika, višem pak ili Štab Lekarar čin i preimuštva kapetana daju, s tim da od ovi činova i dalji, s istim skopčani, prava posle nekoliko godina službe, u kojoj se budu ta vojena lekarska lica ili sposobnostima ili zaslugama svojim odlikovali, na više činove s većim preimuštva postupati mogu.

Uzevši ovo Popečiteljstvo u razsuždenie, kako onaj povod, koi je u vojeno-špitaljskom Ustrojeniju naveden, tako i to važno obstojateljstvo, da je služba vojeni Lekara, ne samo tim težka, što je oni bez svakog prekida i odmora, kadšto, i osobito u opasnim špitaljskim radnjama, i svoje Zdravlje i Život svoj opasnosti izlažući, odpravljati moraju, nego još i što, neprestano vezani za nju budući, ne mogu prilike imati, i od privatne praktike ili od kalemljenja boginja što za veće svoje potrebe i za starost svoju zasluživati, nalazi da je pravedno, da se gore izloženo Štab Doktora predstavljene na taj

način uvaži, kako bi se ubuduće službeno stanje naši vojeni Lekara s postepenim poboljšavaanjem istoga opredelilo, i tim učinilo da i oni kao i svi ostali pravitelstveni Činovnici, koima je put postupanja na bolje i više službe otvoren, a prema sposobnostima i zaslugama svoima s većim činom i boljomplatom postupiti mogu. I zato se ono usuđuje, vis. Sl. Sovjetu učtivo poradi toga prestaviti, da bi, uzevši stvar kako s one točke, koja je već u pomenutom špitaljskom Ustrojeniju zakonom silom postavljena, tako i iz prizrenija na službu, kao što je sad u nas opredeljena, i na ličnost vojeno lekarski zvaničnika, koi je prema sadašnjim potrebama odpravljaju, umilostivo svoje razsuždenije, blagovilo službu ovi na sledujući način sistematizirati:

1) Vojenim Hirurgima ili nižim vojenim lekarima, kad u Službu stupe, da se da čin Podporučnika s platom i ostalim preimuštva ovi, a s ovog čina, ako višegodišnjom dobrom službom pokažu uvaženje dostojna sposobnosti i zasluge da se proizvesti mogu na čin Poručnika, davši im i preimuštva, koja su s ovim činom propisno skopčana.

2) Viši vojeni Lekar ili Štab Doktor da se u Štab Doktorsku službu postavi s činom Kapetana, gdi će i sva preimuštva, s ovim činom skopčana, uredno uživati, a odatle dase s vremenom, posle osvedočene otične sposobnosti svoje i na pokazani znatni svoi zasluga, nagraditi može s činom Majora i s preimuštva, koja istom činu pripadaju⁴.

Uzimajući u obzir „ličnost voenno-lekarski zvaničnika“ Sovjet i knez su ih „sistematizovali“ po podnetom predlogu, i time doneli najpovoljnija rešenja zahteva.

Tako se i ovo pitanje povoljno rešilo za obe strane. Zadowoljni su bili i vojni lekari, ali i država jer je ispravila nepravedu učinjenu prema njima.

L I T E R A T U R A

1. Arhiv Srbije, Državni savet, R N 143/844.
2. Arhiv Srbije, Državni savet, RN 143/844.

3. Arhiv Srbije, Državni Savet, RN0 530/843.
4. Arhiv Srbije, Državni Savet, RN 320/845.

Rad primljen 11. II 2009.